

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничо-географічного факультету

Г.Я.Касьяненко

« 30 » серпня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Медична географія

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету

«30» серпня 2019 р.

Голова

(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

Суми – 2019

Розробник: Корнус Олеся Григорівна кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від “ 29” серпня 2019 року.

Завідувач кафедри

Корнус О.Г., канд. геогр. наук, доцент

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 6	бакалавр	Вибіркова
		Рік підготовки:
3-й		
Семестр		
5-й		
Лекції		
40		
Практичні, семінарські		
42 год.		
Лабораторні		
год.		
Самостійна робота		
96 год.		
Консультації:		
2 год.		
Загальна кількість годин – 180		Вид контролю: залік

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – вивчення навчальної дисципліни є теоретичні та методичні основи медичної географії, історія формування наукової дисципліни, вплив чинників довкілля на стан здоров'я населення України, регіональні, вікові особливості захворюваності населення України за різними класами хвороб.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- теоретичні та методологічні засади медичної географії;
- закономірності позитивного і негативного впливу природного, штучного і соціального середовища та соціально-економічних умов конкретної території на стан здоров'я населення;
- історико-географічні особливості розвитку медичної географії як в світі, так і в Україні;
- наукові підходи в медичній географії;
- загальну характеристику ендемічних захворювань;
- основні біометеорологічні фактори;
- медико-географічне районування;
- територіальні особливості захворюваності та смертності населення в світі та Україні.

вміти:

- давати характеристику моделям системам охорони здоров'я в світі;
- визначати ролі різних факторів у поширенні хвороб людини та закономірностей географії цих захворювань;
- аналізувати стан здоров'я населення свого регіону;
- вміти прогнозувати захворюваність та смертність населення;
- визначити проблеми та перспективи медичної географії в Україні та світі.

2. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з медичної географії; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує стан захворюваності населення і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що випливають з наявних даних. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом медичної географії.
82-89	твердо знає програмний матеріал медичної географії, грамотно й по суті викладає його; який не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозмінених, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом медичної географії; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	має загальне уявлення про медичну географію, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль																			Разом	Сума			
РОЗДІЛ 1																	РОЗДІЛ 2		100				
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11	Т12	Т13	Т14	Т15	Т16	Т17	Т18	Т19			Т20	60	
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			3		
Контроль самостійної роботи																			40				
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

3. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: залік, контрольні роботи (тести), реферати, проект-презентації.

Оцінювання знань, навичок студентів враховує всі види занять, які передбачені програмою навчальної дисципліни.

Перевірка і оцінювання знань студентів проводиться в таких формах:

- оцінювання роботи студента на практичних заняттях;
- проведення проміжного контролю (опитування або письмове завдання);
- проведення підсумкового контролю (письмове завдання).

Загальна оцінка з дисципліни складається з поточних оцінок, які студент отримує під час практичних занять, виконання завдань для самостійної роботи, письмових завдань проміжного та підсумкового контролю.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність і результативність роботи студента з вивчення програмового матеріалу дисципліни;
- підготовка до практичних занять.

Оцінювання знань студентів на практичних заняттях проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблеми, що розглядається;
- ступінь засвоєння матеріалу навчальної дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язання задач, проведені розрахунків при виконанні індивідуальних завдань і завдань, що винесені на розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу при виступах в аудиторії, вміння обґрунтувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації і робити висновки.

При оцінюванні підготовки студента приділяють увагу не тільки якості їх виконання, але і своєчасності задачі виконання завдань викладачеві (відповідно до графіка навчального процесу).

Контроль за змістовими розділами здійснюється за такими складовими, як: знання матеріалу лекції, виконання практичних завдань та самостійної роботи студента. Контроль

за розділами проводиться після того, як розглянуто увесь теоретичний матеріал й виконано практичні завдання в межах кожного розділу. Проміжний контроль рівня знань передбачає виявлення опануванням студентом матеріалу розділу і вміння застосувати його для вирішення практичних завдань.

Домашнє завдання виконується з метою закріплення та поглиблення теоретичних знань та вмінь студентів і є важливим етапом у засвоєнні навчального матеріалу. Виконання, оформлення та захист домашнього завдання здійснюється студентом в індивідуальному порядку відповідно.

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ I. МЕДИЧНА ГЕОГРАФІЯ ЯК СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА НАУКА

Тема 1. Теоретичні аспекти медичної географії. Зміст «медичної географії». Об'єкт, предмет та задачі медичної географії. Завдання теорії та практики медичної географії. Місце медичної географії в системі наук та її зв'язок з іншими науками. Взаємодія медицини, екології та географії у рішенні медико-географічних проблем. Складові медичної географії. Основні поняття та терміни. Стандартизовані показники захворюваності. Основні положення нозогеографії.

Тема 2. Основні принципи та методи медичної географії. Принципи медичної географії. Методи медичної географії.

Тема 3. Історичні особливості розвитку медичної географії. Підходи щодо періодизації розвитку «Медичної географії». Етапи розвитку «Медичної географії». Хронологія розвитку медико-географічних досліджень, основні напрямки досліджень. Історико-географічні аспекти розвитку медико-географічних спостережень та описів. Особливості розвитку медико-географічних досліджень в Україні упродовж 19-20 ст. Сучасний етап розвитку медичної географії – проблеми та перспективи.

Тема 4. Формування медико-географічних уявлень в історії людства. Стародавній Єгипет. Месопотамія. Стародавній Китай. Стародавня Індія. Древній Тибет. Стародавня Греція. Стародавній Рим. Розвиток медико-географічних уявлень в Середні століття. Розвиток медичної географії в епоху Відродження і початковий період Нової історії. Розвиток медичної географії в Російській імперії. Медична географія в ХХ в.

Тема 5. Медико-географічні аспекти вивчення населення. Зв'язок внутрішнього середовища людина з навколишнім середовищем; поняття про гомеостаз. Визначення поняття «здоров'я», його характеристики, рівні здоров'я. Сучасні проблеми вибору критеріїв оцінки здоров'я населення.

Тема 6. Фактори, що впливають на захворюваність населення. Фізико-географічні умови (клімато-метеорологічні, орографічні, геофізичні, гідрографічні, геологічні, ґрунтові, геопатогенні зони). Екологічні чинники (санітарно-епідемічні, рівень забруднення довкілля, техногенні та природні екстремальні ситуації). Соціально-демографічні фактори (процеси відтворення населення, соціальна структура населення, розселення, урбанізація, міграція). Соціально-економічні фактори (рівень соціально-економічного розвитку території, рівень життя населення). Медико-організаційні чинники (діяльність служб охорони здоров'я).

Тема 7. Медико-екологічний моніторинг у територіально-нозологічному дослідженні регіону. Етапи медико-екологічного дослідження. Завдання медико-екологічного моніторингу.

Тема 8. Методологія дослідження в медичній географії. Наукові підходи в медичній географії.

Тема 9. Медико-географічне картографування. Медико-географічні карти, їхнє призначення і класифікація. Способи відображення об'єктів і явищ на медико-географічних картах. Компонентні медико-географічні карти. Карта медико-географічної

оцінки клімату. Карта медико-географічної оцінки ґрунтів. Карта медико-географічної оцінки поверхневих вод. Карта медико-географічної оцінки підземних вод.

Тема 10. Ендемічні захворювання. Загальна характеристика ендемічних захворювань. Ендемічний зоб. Ендемічний флюороз. Водно-нітратна метгемоглобінемія. Молібденова подагра. Уровська хвороба (хвороба Кашина-Бека). Балканська ендемічна нефропатія.

Тема 11. Спадкові національні захворювання. Періодична хвороба (середземноморська лихоманка). Таласемія. Серповидно-клітинна анемія. Синдром Макла-Уелса. Синдром Ямагучі. Спадкова чутливість до алкоголю.

Тема 12. Трансмісивні захворювання. Малярія. Кліщовий енцефаліт. Хвороба Лайма (бореліоз). Лейшманіоз. Чума. Сонна хвороба.

Тема 13. Медична кліматологія і кліматотерапія. Основні біометеорологічні фактори. Методи кліматотерапії.

Тема 14. Мінеральні води та лікувальні грязі. Фізико-хімічні властивості мінеральних вод. Основні бальнеологічні групи мінеральних вод. Лікувальні грязі і мінеральні водойми. Механізм фізіологічної і лікувальної дії мінеральних вод і лікувальних грязей. Особливості лікувальної дії мінеральних вод на організм. Мінеральні води для питного лікування.

Тема 15. Моделі системи охорони здоров'я. Модель системи охорони здоров'я Бісмарка (німецька). Модель системи охорони здоров'я Бевериджа (англійська). Модель системи охорони здоров'я Семашко (радянська.)

Тема 16. Організація охорони здоров'я в різних країнах світу. Організація охорони здоров'я в країнах з розвинутою системою медичної допомоги. Організація охорони здоров'я в країнах із системою медичної допомоги, що розвивається. Фармацевтична діяльність у різних країнах світу. Регулювання фармацевтичної діяльності в країнах ЄС.

Тема 17. Особливості організації національної системи охорони здоров'я України. Національний рівень. Регіональний рівень. Субрегіональний (локальний) рівень.

РОЗДІЛ II. ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХВОРЮВАНOSTІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Тема 18. Географія захворюваності населення України. Головні закономірності поширення хвороб в світі та Україні. Територіальні особливості захворюваності та смертності населення України. Аналіз захворюваності населення України за класами хвороб та віковими категоріями. Динаміка захворюваності населення України. Медико-екологічні проблеми великих міст.

Тема 19. Медико-географічне районування і прогнозування. Проблеми та перспективи медичної географії в Україні.

Тема 20. Географія хвороб в Сумській області. Загальна характеристика захворюваності населення Сумської області. Територіальні особливості поширеності окремих нозологій серед населення Сумської області. Хвороби системи кровообігу. Хвороби органів дихання. Хвороби органів травлення. Хвороби ендокринної системи. Хвороби сечостатевої системи. Хвороби ока та придаткового апарату. Хвороби кістково-м'язової системи. Новоутворення. Травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин. Розлади психіки та поведінки. Хвороби шкіри та підшкірної клітковини. Хвороби нервової системи. Інфекційні та паразитарні хвороби. Хвороби вуха та соскоподібного відростку. Хвороби крові та кровотворних органів. Уроджені аномалії (вади розвитку), деформації і хромосомні порушення. Оцінка загальної захворюваності та поширеності хвороб серед населення Сумської області.

4.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р
РОЗДІЛ I. Медична географія як суспільно-географічна наука						
Тема 1. Теоретичні аспекти медичної географії.	8	2	2	-	-	4
Тема 2. Основні принципи та методи медичної географії.	8	2	2	-	-	4
Тема 3. Історичні особливості розвитку медичної географії	8	2	2	-	-	4
Тема 4. Формування медико-географічних уявлень в історії людства	10	2	2	-	-	6
Тема 5. Медико-географічні аспекти вивчення населення	10	2	2	-	-	6
Тема 6. Фактори, що впливають на захворюваність населення	10	2	2	-	-	6
Тема 7. Медико-екологічний моніторинг у територіально-нозологічному дослідженні регіону	8	2	2	-	-	4
Тема 8. Методологія дослідження в медичній географії	8	2	2	-	-	4
Тема 9. Медико-географічне картографування	8	2	2	-	-	4
Тема 10. Ендемічні захворювання	10	2	2	-	-	6
Тема 11. Спадкові національні захворювання.	6	2	2	-	-	2
Тема 12. Трансмисивні захворювання	6	2	2	-	-	2
Тема 13. Медична кліматологія і кліматотерапія	6	2	2	-	-	2
Тема 14. Мінеральні води та лікувальні грязі	8	2	2	-	-	4
Тема 15. Моделі системи охорони здоров'я	8	2	2	-	-	4
Тема 16. Організація охорони здоров'я в різних країнах світу	10	2	2	-	-	6
Тема 17. Особливості організації національної системи охорони здоров'я України	8	2	2	-	-	4
<i>Разом з розділом 1</i>	140	34	34	-	-	72
РОЗДІЛ II. Географічні особливості захворюваності населення України						
Тема 18. Географія захворюваності населення України	12	2	2	-	-	8
Тема 19. Медико-географічне районування і прогнозування.	12	2	2	-	-	8
Тема 20. Географія хвороб в Сумській області	16	2	4	-	2	8
<i>Разом за розділом 2</i>	40	6	8	-	2	24
Усього годин	180	40	42	-	2	96

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історичні особливості розвитку медичної географії.	2
2	Медико-географічні аспекти вивчення населення	2
3	Умови та фактори, що впливають на стан здоров'я населення. Їх територіальна диференціація	2
4	Фактори зовнішнього середовища та їх вплив на людину	2
5	Класифікація хвороб і патологічних станів за ступенем і характером їх залежності від факторів навколишнього середовища.	2
6	Вплив природних і антропогенних факторів на здоров'я людини.	2
7	Медико-екологічний моніторинг у дослідженні захворюваності населення регіону	2
8	Наукові підходи та система методів медико-географічних досліджень	2
9	Картографічний метод досліджень у медичній географії	2
10	Особливості захворюваності населення на ендемічні захворювання	2
11	Особливості захворюваності населення на спадкові та трансмісивні захворювання	2
12	Кліматологія і кліматотерапія	2
14	Моделі охорони здоров'я та їх поширення у світі	2
17	Географічні особливості захворюваності населення України за класами хвороб.	6
18	Медико-географічне районування і прогнозування захворюваності населення України	2
19	Географічні особливості захворюваності населення Сумської області за класами хвороб	6
20	Медико-географічне районування і прогнозування захворюваності населення Сумської області	2
	<i>Всього</i>	42

Теми лабораторних занять

Виконання лабораторних робіт даною робочою програмою не передбачено.

5. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Барановський М.О., Барановська О.В., Гребень А.О. Забруднення довкілля і захворюваність населення: математико-статистичні підходи до оцінки залежності та регіональних відмінностей // Науковий вісник Херсонського державного університету, Випуск 7. 2017. С. 9-15. <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/35/32>
2. Індекс здоров'я. Україна – 2018. Результати загальнонаціонального дослідження. http://health-index.com.ua/zvit_index_2018_ukr.pdf
3. Корнус О. Г., Корнус А. О., Шищук В. Д. Територіально-нозологічна структура захворюваності населення Сумської області: монографія. Суми, 2015. 172 с.
4. Мезенцева Н.І., Батиченко С.П., Мезенцев К.В. Захворюваність і здоров'я населення в Україні: суспільно-географічний вимір: Монографія. К.: ДП «Прінт Сервіс», 2018. 136 с.
http://www.geo.univ.kiev.ua/images/doc_file/navch_lit/kafedra_ekonom_lit/Zaxvor_zdorovi_a.pdf
5. Статистичний бюлетень «Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017 році» / Від. за вип. О. О. Кармазіна. К.: Державна служба статистики

- України, 2018. 109 с.
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_zoz_17.pdf
6. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію, результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік.
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/20687>
 7. Kornus, A. Quality of the environment and medical-geographical situation in the Sumy region / A. Kornus, O. Kornus, V. Shyschuk // Human Geography Journal. – 2015. – Issue 19(2). – P. 144-151. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/43460>
 8. Kornus A., Kornus O., Shyschuk V. Influence of Environmental Factors on the Population Health: Regional Approach for the Medical-Ecological Analysis (for Example, the Sumy Region of Ukraine) // European Journal of Medicine. 2015. Vol. 8, Is. 2. С. 94-105.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/43250>
 9. Shyschuk V. D., Kornus O. G., Kornus A. A., Shyschuk A. V. Regional Health Care System: Current Status and Features of the Functioning (for Example of Sumy Region) // Journal of Education, Health and Sport. 2015. Vol. 5, №8. P. 126-136.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/43113>
 10. Kornus A. O., Kornus O. H., Shyschuk V. D., Potseluev V. I. The regional nosogeographical analysis and factors affecting population respiratory morbidity (on example of the Sumy region, Ukraine) // Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2020. Vol 29(1). No 3. P. 82-93/ <https://geology-dnu.dp.ua/index.php/GG/article/view/666>

Додаткові

1. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навч. посібник / Київ, 2008. 640 с.
<https://westudents.com.ua/knigi/301-menedjment-u-galuz-ohoroni-zdorovya-bava-ov.html>
2. Батиченко С. П. Регіональний аналіз захворюваності населення в Україні. URL:
http://www.geokyiv.org/pdf/KGA9/KGA_9_8_Batychenko.pdf.
3. Васильєв К. К. «Модель Семашко». К воспоминаниям профессора Самуила Борисовича Дубровинского (1885-1975) об организаторе здравоохранения и социальном гигиенисте Н. А. Семашко и его соратниках. З. П. Соловьеве и А. Н. Сысине. Сумський історико-архівний журнал. 2011. № 14-15. С. 43-52.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/23505>
4. Дудченко В. Ю. Теоретико-методичні основи медико-екологічної оцінки регіональних ландшафтних систем // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. № 1-2, 2014.
http://journals.uran.ua/ludina_dov/article/view/36173/32452
5. Козубенко Ю.Л. Медична географія: навч. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я.М., 2018. 145 с.
<http://ephseir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/3268/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-converted.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Корнус А. Регіональне нозогеографічне картографування: традиційне і нове у змісті та методиці // Картографічне моделювання та географічні інформаційні системи : збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції, 3–5 жовтня 2019 року, Львів. Львів : Вид-тво Львівської політехніки, 2019. С. 43–46.
<http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/50779>
7. Молікевич Р. С. Стан здоров'я населення Херсонської області (медико-географічне дослідження): Дис. на здобуття наук. ступеня канд. географ. наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Київ, 2016. 267 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Molikevych_Roman/Ctan_zdorovia_naseleattia_Khersonskoi_oblasti_medyko-heohrafichne_doslidzhennia.pdf?

Інформаційні ресурси

1. http://avpizaruk.ucoz.ua/_ld/0/34_atlas-2010-v11.pdf

2. Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України
<http://medstat.gov.ua/ukr/main.html>
3. WORLD HEALTH ORGANIZATION [Звіти і банк даних ВООЗ]. – Режим доступу:
http://www.who.int/tb/publications/global_report/en/

6. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Статистичні дані: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_zozd_bl.htm.
2. Медичні довідники.
3. Мультимедійне обладнання (ноутбук, проектор).